

KUTI ALEXANDRA

Michael Friedrich Althann szerepe Nepomuki Szent János szentté avatásában és a hazai tiszteletének elterjedésében

„...*Omnia ipsemet Eminentissimus Cardinalis
in glóriám Sancti JOANNIS NEPOMUCENI
nobis palám testatus est...*”
(Větrovský 1729: 151.)

Bevezetés

A Nepomuki Szent János (1340–1350 között, Pomuk [ma: Nepomuk] – 1393. március 20., Prága), Csehország védőszentjének nevéhez fűződő csodák közül az egyik legismertebb a szent romlatlan állapotban megmaradt nyelvének csodája. A pap és egyházjogász Nepomuki János IV. Vencel cseh király (1361–1419) feleségének, Johanna királynénak (1356–1386) volt a gyóntatópapja. A király meg akarta tudni tőle, hogy felesége milyen bűnöket szokott megbánni, azonban Nepomuki János a gyónási titoktartást tiszteletben tartva nem árulta el az uralkodónak, annak ellenére sem, hogy IV. Vencel börtönbe vetette és megkínoztta. Végül a király a Károly hídról a Moldva folyóba dobatta a papot, aki vértanúhalált halt. A kezdetektől tiszteletnek örvendő Nepomuki János holttestét a Szent Vitus-székesegyházban, Prágában temették el.¹ A sokáig érintetlenül álló sírt a boldoggá avatási pere során, 1719. április 15-én felnyitották, a vértanú gyónási titkot megőrző nyelvét pedig romlatlan állapotban találták.²

Nepomuki Szent János tisztelete már boldoggá és szentté avatása előtt, a 17. század során Európa-szerte terjedni kezdett, így a Cseh Királyság határait átlépve a Habsburg Monarchia többi területén is, amelyben szerepet játszottak a sűrűn kitörő pestisjárványok és gyakori csaták, hiszen a cseh vértanúnak a fekete halál és háború elleni védőszerepet tulajdonítottak.³ Nepomuki Szent János 1721-es boldoggá, majd 1729-es szentté avatását követően tisztelete óriási lendületet vett különösen a Habsburg Monarchia területein, ám ebben nem csak a kultuszának „hivatalossá tétele” játszott szerepet.

¹ Matsche 1976: 92.

² Matsche 1993: 40.

³ N. Kis 2023a: 144.

VI. Károlyt (1685–1740, cseh királyként II. Károly, magyar királyként III. Károly) és feleségét, Braunschweig-Wolfenbütteli Erzsébet Krisztinát (1691–1750) ugyanis 1723-ban koronázták meg Nepomuki Szent János országának, Csehországnak a királyává és királynéjává. Az uralkodó a boldoggá avatási és kanonizációs folyamatra kiemelt figyelmet fordított, valamint az azzal járó költségekhez pénzügyi támogatást is nyújtott. A szentté avatást követően a cseh nemzeti szentté váló vértanú pap a Habsburg-ház egyik védőszentje is lett, akinek vizuális megjelenítése (festményeken, szobrokon, oltárokon stb.) igen sűrűn jelentkezett a 18 században. A kanonizációs folyamat során, valamint a Magyar Királyság területén a szent kultuszának terjesztésében jelentős szerepet játszott a szentté avatás során posztulátori címet betöltő koronabíboros és váci püspök, Michael Friedrich Althann (1682–1734).⁴

Az Althann család

A sváb származású nemesi família, az Althann család első ismert felmenőjének, Ulriknak a nevét egy 1129-es oklevél tartalmazza. Vezetéknévük a mai Donauwörth 14. századig használatban lévő *Altheim* elnevezéséből ered. 1220-ig folyamatos volt a család leszármazása, a sváb ág azonban a 15. század során kihalt. Az Althannok egy mellékága ekkor az alsó-bajorországi Mellerdorfbán jutott házasság útján birtokokhoz. A 16. század során, 1574. november 24-én Christoph Althann (1529–1589) császári tanácsos uralkodójától, II. Miksától (1526–1576, ur.: 1564–1576) örökös tartományi bárói címet kapott az alsó-ausztriai Goldburg birtokával együtt (ma: Murstetten). Ezt követően az Althann család kötődése a bécsi udvarhoz egyre szorosabbá vált, amiben igen jelentős szerepe volt Christoph Althann fiának, Michael Adolf Althann-nak (1574–1636) is, akinek köszönhetően a család rekatolizált. Ő volt az is a felmenők közül, aki 1608-ban a művészetkedvelő II. Rudolf császártól (1552–1612, ur.: 1576–1612) megkapta a birodalmi és cseh grófi rangot katonai és diplomáciai tevékenységének jutalmaként, majd pedig 1610-ben az osztrák örökös tartományi grófi címet.⁵ Az ekkor még protestáns Althann az Udvari Haditanácsba (*Hofkriegsrat*) és a Titkos Tanácsba (*Geheimrat*) is bekerült, majd a bécsi püspök tanácsát követve áttér a katolikus hitre, és az ellenreformáció harcosává vált.⁶

Annak érdekében, hogy Michael Friedrich Althann császári udvarhoz fűződő viszonyát és kiemelt szerepét, illetve császári megbízását a cseh mártír szentté avatásának elősegítésében jobban megérthessük, nem elegendő csupán e rövid bevezető a család származásáról, hanem szükséges bemutatnunk azokat a családtagokat is, akik karrierje

⁴ N. Kis 2023b: 29.

⁵ Pandula 2008: 120.

⁶ Bahlcke 1997: 182.

kezdetétől fogva jelen voltak VI. Károly császár környezetében. A legfontosabb személye tekintetben, akiről említést kell tennünk, Michael Adolf Althann gróf egyik unokája, Michael Johann Althann (1679–1722), aki VI. Károly császár barátja és kegyence volt. A „spanyol” Althannként is emlegetett Michael Johann édesanyja Maria Theresia Liechtenstein volt, akinek testvére, Anton Florian Liechtenstein herceg lett 1693-tól az akkor még csak főhercegi címet viselő Károly nevelője.⁷ Nagybátyja a főhercegnél csupán hat évvel idősebb Michael Johann Althann is magával vitte a bécsi udvarba, majd Károllyal tartottak Barcelonába is.⁸ I. József császár (1678–1711) váratlan halála miatt 1711-ben Károly visszatért Bécsbe, hogy császárként uralkodjon. Althann-nal való bizalmas viszonya azonban továbbra is megmaradt, hiszen Michael Johann és felesége, Anna Maria Pignatelli, aki szintén szoros barátságot ápolt az uralkodóval, Károllyal tartott a császárvárosba. Visszatérésüket követően Althann az Aranygyapjas rend lovagja lett, 1716-tól haláláig főistállómester (*Oberstallmeister*) volt, birtokadományként pedig megkapta a Muraközt és Csáktornyát a Magyar Királyság területén. Althann halálát követően a császár továbbra is gondoskodott barátja családjáról, és jelentős támogatást nyújtott özvegyének és gyermekeinek. Az európai udvartartásokban a kegyenc halálát követő ilyen nagymértékű apanázs juttatása a hozzátartozóknak kirívó eset volt.⁹

A 18. század első felében kevés jelentős női mecénás volt Bécsben, azonban Anna Maria Althann-Pignatelli (1689–1755) a ritka kivételek közé tartozott.¹⁰ Az uralkodót, férjéhez hasonlóan, ifjú kora óta ismerő hölgy a bécsi udvar legbefolyásosabb nőtagjai közé tartozott, aki Savoyai Eugénnel is közeli barátságot ápolt. A herceg rendszeres vendége volt szalonjának, és gyakran kártyáztak együtt.¹¹ Althann grófnő előszeretettel pártfogolt művészeket, és jelentős műgyűjteménnyel is rendelkezett, amely azonban a 18. század végén szétszóródott.¹² Szintén közeli barátja és támogatója volt az 1729-ben udvari költővé kinevezett Pietro Metastasionak is, aki 1727-ig Nápolyban alkotott. Metastasio nápolyi tevékenységének ideje egybeesett Michael Friedrich Althann-nak, Michael Johann unokatestvérének ottani alkirályságával. A költő, akit az alkirály is támogatott, 1724-ben szerzett *Didone abbandonata* című librettóját Michael Friedrich Althann-nak dedikálta. A darabot az alkirály támogatásával felépült korszerű nápolyi színházban, a Teatro Nuovóban mutatták be.¹³

Nemcsak az alkirály és Althann grófnő bizonyult e család tagjai közül művészetkedvelőnek, hanem Ludwig Gundacker Althann gróf (1665–1747) is, akinek nagyapja a grófi rangot elnyerő Michael Adolf testvére volt. Ludwig Gundacker a család alsó-ausztriai birtokán, Zwetendorfban született, és sikeres katonai pályát futott be: többek között a spanyol örökösödési háborúban is harcolt Savoyai Eugén csapataival. Rövid

⁷ Pečar 2003: 333, Kalmár 2020: 57–69.

⁸ Hauser 1969: 111–112.

⁹ Pečar 2003: 338–342.

¹⁰ Stroble 2022: 161.

¹¹ Kökényesi 2021: 220.

¹² Stroble 2022: 167.

¹³ Kovács 1990: 720.

ideig ő is Károly barcelonai udvarában időzött, ahol nagy hatást gyakorolt rá a spanyol művészet és építészet. A Bécsbe való visszatérést követően, 1716-ban nevezte ki VI. Károly *Hofbaudirektornak* a központi irányítás alatt álló udvari építkezések koordinálására. Ludwig Gundacker Althann olyan nagyszabású építkezések igazgatásában vett részt, mint a VI. Károly által védőszentjének, Borromei Szent Károlynak a tiszteletére a pestisjárvány elmúlásáért hálából emelt fogadalmi templom, a *Karlskirche*, a császári könyvtár (ma: Österreichische Nationalbibliothek) létesítése vagy a klosterneuburgi kolostor épületének átalakítása. A *Hofbaudirektor* emellett a bécsi Képzőművészeti Akadémia művészeit is támogatta. Ő felügyelte a bécsi *Hofburg* Stallburg-szárnyában lévő császári képtár¹⁴ gyűjteményének kiállítását is, amely ezáltal, bár továbbra sem mindenki számára, de fizetség fejében látogathatóvá vált.¹⁵

Michael Friedrich Althann (1682–1734) pályája

A 18. század első felében, az Oszmán Birodalom megszállása alóli felszabadulást követően, valamint a Rákóczi-szabadságharc vége után hazánk területén is elkezdődött az újjáéledés. Az oszmánok kiűzésével az egykori püspöki székhelyek és az egyházszervezet helyreállítása is megkezdődött.¹⁶ Ebben az újjáéledési időszakban, 1718-ban lett váci püspök Michael Friedrich Althann, akinek az apja gróf (II.) Michael Wenzel Althann volt, aki császári küldöttként megjárta a Lengyel–Litván Nemesi Köztársaságot, továbbá Svédországot, és tagja volt a bécsi Titkos Tanácsnak. Édesanyja pedig Anna Maria Aspermont-Lynen und Reckheim grófnő volt.¹⁷ Apai nagyapja (I.) Michael Wenzel, a grófi rangot elnyerő Michael Adolf Althann egyik gyermeke volt.¹⁸ Michael Friedrich Althannt 1682. július 21-én keresztelték meg Glatzban (ma: Kłodzko, Lengyelország).¹⁹ Tanulmányait az ottani jezsuita gimnáziumban kezdte, ahol Nepomuki Szent János 1725-ben kiadott életrajzának írója, Bohuslav Balbín (1621–1688) cseh történész is tanult egykor.²⁰ Tanulmányait Olmützben és Boroszlóban (ma: Wrocław, Lengyelország) folytatta, felsőfokú tanulmányainak egy részét pedig a prágai jezsuitáknál, a *Kelementinumban* folytatta, melynek során 1699-ben filozófiai magiszteri, 1710-ben pedig teológiai doktori címet szerzett. 1714-ben aztán a római *Studium Urbis* (melynek jogutódja a mai *La Sapienza*) egyetemen megszerezte a kánon és civil (polgári) jogi doktori címet. Római tartózkodása alatt a *Collegium Germanicum et Hungaricum*ban lakott. Althannt

¹⁴ Lorenz – Mader – Kratky 2016.

¹⁵ Hauser 1969: 115–122.

¹⁶ Kosáry 1983: 70.

¹⁷ Tóth 2019: 99.

¹⁸ Pandula 2008: 120.

¹⁹ Tóth 2019: 99.

²⁰ Bahlcke 1997: 182.

1706-ben a szintén jezsuita tanultságú Tobias Johannes Becker (1649–1710) königgrätzi püspök szentelte pappá Bécsben. Ekkor már boroszlói kanonok, jungbunzlau (ma: Mladá Boleslav, Csehország) prépost és olmützi kanonok is volt.²¹ 1705-ben az olmützi káptalan delegáltjaként vett részt a brünni (brñoi) morva rendi gyűlésen. A pappá szentelését megelőzően elnyert tisztségek, melyek esetében az egyes helységekhez kötődő jelenléttől eltekintettek, mind a cseh korona Morva örgrófsági tartományához kötődtek, ahol az Althann család jelentős politikai és gazdasági szerepet játszott.²²

1714-ben ugyan még csak pár hónap telt el akkortól, amikor Michael Friedrich Althann megszerezte a jogi doktori címet a római egyetemen, de máris megkezdődött igen alapos alkalmassági vizsgálata a *Rota Romana*, vagyis a Szentszék fellebbviteli bíróságának auditori pozíciójára.²³ Az auditori, vagyis bírói pozícióhoz a 18. század elején már nem volt elég csupán a főnemesi származás, szükségessé váltak az alapos jogi ismeretek is. Althannt a császár, VI. Károly jelölte a pozícióra, a Német-Római Császárság képviselőjeként.²⁴ 1716-ban Althann a Magyar Királyság területén megkapta a tapolcai apáti címet, majd két évvel később a váci püspöki címet is. A püspöki kinevezés folyamata hosszadalmas és nagy költséggel járó eljárás volt,²⁵ így a tapolcai apáti címhez köthető bevételek nem jöttek rosszul Althann számára.²⁶ 1718. január 4-én nevezte ki VI. Károly váci püspökké, majd a pápai jóváhagyást és a kánonjogi vizsgálatot követően, 1718. július 4-én szentelték Vác püspökévé²⁷ a bécsi Favorita kastély kápolnájában. VI. Károly és Erzsébet Krisztina császárné is jelen volt az ünnepélyes szertartáson.²⁸

Nem sok időt tölthetett egyházmegyéjében az újonnan kinevezett püspök, ugyanis egy évvel később, 1719-ben Michael Friedrich Althannt az uralkodó bíborosnak nominálta. A váci püspök bíborosi kinevezését követően a Habsburg Monarchia érdekeit képviselte a római kúriánál, vagyis úgynevezett bíboros protektor lett. A bíboros protektorok, így Althann is, megbízásuk miatt mindig Rómában tartózkodtak.²⁹ Ezen a ponton azonban még közel sem állt meg karrierjének felívelése. A 17. század végén a pápai kúriánál újjáalakult a bécsi udvar állandó diplomáciai követsége. VI. Károly a Rómában nagyköveti posztot betöltő világi megbízott, gróf Johann Wenzel von Gallas helyett 1720-ban Michael Friedrich Althannt nevezte ki szentszéki követté, aki egy rövid ideig, 1722-ig töltötte be ezt a hivatalt. A Szentszékkel való kapcsolat javítása érdekében ez mindenképpen előnyös döntésnek bizonyult, hiszen a császár követe ezúttal egy, a pápai udvarban magabiztosan mozgó, jó kapcsolatokkal rendelkező diplomata lett, a Szentszék pedig Althannban egy klerikust üdvözölhetett.

²¹ Tóth 2019: 100.

²² Bahckle 1997: 183.

²³ Tóth 2019: 100.

²⁴ Bahlcke 1997: 183.

²⁵ Tusor 2004: 223–226.

²⁶ Pandula 2008: 122.

²⁷ XI. Kelemen pápa 1718. június 27-én hagyta jóvá Althann váci püspöki kinevezését. Tóth 2019: 97.

²⁸ ÖStA *Zeremonialprotokoll* (1717–1719), fol. 149v.

²⁹ Tusor 2004: 220.

A váci püspök karrierjének betetőzését azonban csak az ezt követő, 1722-es nápolyi alkirálylá történő kinevezése jelentette. A pozíció elnyerésének egyik fontos előzménye a XI. Kelemen pápa halálát követően, 1721. március 31-én kezdődő konklávéban való részvétele volt. VI. Károly már az előző évben, a pápa betegsége idején jelentést kért követőtől a bíborosi tanácsról, az elfogadható jelöltek, illetve a bécsi udvar számára kizárandó pápajelöltek névsorával. A konklávéban Francesco Paolucci, spanyolpárti bíboros neve merült fel első helyen, mint aki következőként elfoglalhatja Szent Péter trónját. A bécsi udvar szempontjából Paolucci neve a kizárandók között szerepelt a spanyol örökösödési háború alatt kialakult ellentétek miatt. Althann-nak tehát mindenképpen cselekednie kellett, ezért élt a *ius exclusivae*, vagyis a kizárás jogával. Vétójával meg tudta akadályozni a kedvezőtlen döntést, aminek következtében Francesco Paolucci visszalépett. Ezt követően Michelangelo dei Conti választották meg a katolikus egyház fejének, aki XIII. Ince néven lett pápa. Szent Péter új utóda köszönőlevélben fejezte ki háláját VI. Károly támogatásáért, vagyis azért, hogy öellene Althann nem emelt vétót.

A XIII. Incével való jó kapcsolatot igyekezett az uralkodó és követe is kihasználni a spanyol örökösödési háború lezárása óta rendezetlen Nápolyi Királyság és Szicília kérdésében. II. Károly spanyol király (1665–1700) halála után háború kezdődött a spanyol trónért. A spanyol örökösödési háborút (1701–1714) 1713-ban lezáró utrechti béke értelmében e dél-itáliai területek Bécs fennhatósága alá kerültek (1734-ig, amikor a lengyel örökösödési háború következtében Bourbon III. Károly [1716–1788] lett a Nápolyi Királyság uralkodója), míg a spanyol trónra Bourbon V. Fülöp (1683–1746) került. Róma azonban nem ismerte el a császár dél-itáliai területek feletti fennhatóságát, ezért Bécs ezeken a területeken nem tudta beszedni az adókat, amelyekre – mivel ezek esetében a Pápai Állam hűbérterületeiről volt szó – a Szentszék is igényt tartott. 1722. június 9-én végül Althann közbenjárását követően a szentatya bullát bocsátott ki, amelyben elismerte a Nápolyi Királyság és Szicília feletti Habsburg-fennhatóságot, cserébe az évek óta Róma által beszedett feudális adók megtérítésének a császár által történő elengedéséért.³⁰ A Nápolyi Királyság kérdése mellett Althann képviselte uralkodója érdekeit a pápai udvarban a nőági örökösödés elfogadtatásának ügyében is, melyben szintén sikerrel járt.³¹

Michael Friedrich Althannt 1722. június 23-án a monarchia érdekeinek képviselőéért, jutalomból, nápolyi alkirálylá nevezte ki VI. Károly.³² A Habsburg Monarchia számára a Nápolyi Királyság megszerzése a tengeri kereskedelembe való bekapcsolódás lehetőségét is magával hozta. A királyság területén történő dinasztiaaváltás nem volt zökkenőmentes. Azok az igazgatási alapok és újítások azonban, amelyeknek a bevezetése erre az időszakra tehető, és Bécsnek köszönhető, a későbbi Bourbon-fennhatóság idején is érvényben maradtak, és akkorra már meghozták a gyümölcsüket.³³ Mivel

³⁰ Bahlcke 1997: 184–186.

³¹ Thomas Walling: *Die Pragmatische Sanction und Rom*. Konferencia-előadás a *The Pragmatic Sanction in the Habsburg Monarchy and Its Contexts/Die Pragmatische Sanktion in der Habsburgermonarchie und ihre Zusammenhänge* címmel 2023. november 8–10. között Egerben rendezett konferencián.

³² Bahlcke 1997: 186.

³³ Chiosi 2010: 43–44.

az alkirályok dolga nem volt könnyű a Habsburg-fennhatóság idején, ezért személyük sűrűn változott.³⁴ Michael Friedrich Althann azzal a szándékkal érkezett Nápolyba, hogy az irányítást kézben tartva, VI. Károly befolyását növelve új politikai, gazdasági és kereskedelmi irányt szabjon a királyságnak.³⁵ A politikai nehézségeket magával hordozó pozíció a bíboros számára új kulturális kapcsolatokat is eredményezett, melyek közül az egyik legfontosabb, hogy Althann alkirályként felvételt nyert az 1690-ben Rómában alapított *Accademia degli Arcadi* tagjai közé. A bukolikus szellemiséget valló irodalmi akadémiához csatlakozva a pásztori világot idéző Teodelgo Miagriano nevet vette fel. Így kerülhetett kapcsolatba a művészetkedvelő Althann a később bécsi udvari költővé kinevezett Pietro Metastasióval is, aki szintén tagja volt az akadémiának.³⁶ A kor zenei életének színe-java is vagy az akadémia tagja volt, vagy az akadémia valamelyik tagjának szolgálatában állt. Michael Friedrich Althann, aki tehát így módon a kor kiemelkedő zenészei között is forgolódott, hangszereket és kottákat is hozott magával egyházmegyéjébe, amikor elhagyta Itáliát.³⁷ Bécs sürgető irányelvei mellett már alkirályságának 1725-ig tartó, első periódusát is politikai intrikák és a korrupcióval való küzdelem jellemezték. A császári udvartól való eltávolodása azonban az 1728-ig tartó második alkirályi időszaka alatt éleződött ki igazán. Ezért VI. Károly 1728-ban Althann leváltása mellett döntött, aki 1728. július 31-én végleg elhagyta Nápolyt.³⁸ Mielőtt visszatért volna egyházmegyéjét igazgatni, 1729-ig, egy rövid ideig még Rómában tartózkodott, majd Bécsen keresztül érkezett meg Vádra.³⁹

Váci egyházmegyéjét is mindvégig felügyelte itáliai tartózkodása alatt: helynökével, Berkes Andrással folyamatosan levelezett.⁴⁰ Vádra való visszatérését követően már 1729-ben egyházlátogatást tett, amelynek jegyzőkönyvéből tudhatjuk, hogy festményeket és ereklyéket is hozott magával Itáliából.⁴¹ A Nápolyban töltött idő alatt kezdődött fokozatos távolodása a bécsi udvartól Vádra való visszatérését követően egyre fokozódott.⁴²

A protestánsok helyzetét enyhíteni igyekvő 1731. évi *Carolina Resolutio* miatt Althann Bécsbe és Rómába egyaránt írt tiltakozó levelet. A rendelet miatti folytonos ellenállása odáig fokozódott, hogy Savoyai Eugén a püspök kolostorba záratását is javasolta.⁴³ Amikor a váci püspököt kihallgatásra Bécsbe hívták, megtagadta, hogy az idézésnek eleget tegyen, arra hivatkozva, hogy egyházi emberként kizárólag a Szentszék ítélkezhet felette. Megtorlásul az uralkodó utasította a Magyar Udvari Kamarát a Váci Egyházmegye és a tapolcai apátság javainak elkobzására. Althann az idézésnek végül

³⁴ Chiosi 2010: 47.

³⁵ Chiosi 2010: 50.

³⁶ Kovács 1990: 720.

³⁷ Bali 2011: 14–29.

³⁸ Bahlcke 1997: 188.

³⁹ Nagy J. 1941: 54.

⁴⁰ Bahlcke 1997: 193.

⁴¹ VPKL A: *Libri Visitationum, Liber III.* (1715–1729): 137–139.

⁴² Bahlcke 1997: 188–190.

⁴³ Nagy J. 1941: 67–68.

csak a bécsi nuncius írásbeli felszólítására tett eleget, melynek nyomán feloldották a váci püspökség javadalmait a zárolás alól. Michael Friedrich Althann 1734. július 20-án halt meg Vácott.⁴⁴

Michael Karl Althann életútja

1734-től a Váci Egyházmegye püspöki székébe Michael Karl Althann, Michael Friedrich Althann unokaöccse került, akinek pályájáról szintén szükséges szót ejtenünk, hiszen Itáliába tartott nagybátyjával, valamint a bíboros szellemi örökségét továbbvitte a Váci Egyházmegye élén. Michael Karl Althann 1702-ben szintén a glatzi családi birtokon született. Szülei Michael Ferdinand Althann és Elisabeth Laschansky voltak.⁴⁵ Tanulmányai egy részét Rómában végezte: doktori fokozatot szerzett világi és kánoni jogból a nemesi akadémián, valamint teológiából a Gregoriánán. 1722-ben elkísérte nagybátyját a Nápolyi Királyságba, ahol 1726-ban a nápolyi alkirályi palota kápolnájában maga Michael Friedrich Althann szentelte őt pappá.⁴⁶ Felszentelését követően boroszlói és olmützi kanonok, oppelni főesperes, Sankt Gallen-i apát lett, valamint a prágai nagyperjelségben nagykeresztes tartománynagy és konventkáplán.⁴⁷ Ezenkívül elnyerte a pápai prelatusi és trónállói címet,⁴⁸ továbbá nápolyi tartózkodása idején a Máltai Lovagrendbe is felvételt nyert. 1728 és 1734 között a dél-itáliai Bari érseke és Apulia primása volt.⁴⁹ Érseki kinevezése nyomán őt is felvették az *Accademia degli Arcadiba*, amely alkalommal az Andromede Inuntio bukolikus nevet kapta.⁵⁰ 1729-ben pedig Salerno püspöki székét kapta meg. Miután a lengyel örökösödési háború során a Habsburg Monarchia elvesztette a Nápolyi Királyság és Szicília területe fölötti fennhatóságát, valamint nagybátyja halálát követően, Michael Karl Althann 1734. december 20-án, a királyi kinevezést és a pápai megerősítést követően a Váci Egyházmegye élére került.⁵¹ Ott töltött évei alatt Michael Friedrich Althann szellemiségét vitte tovább, ami többek között a nagybátyja által is propagált szent, Nepomuki Szent János tiszteletének vonatkozásában is megjelent.

Az Itáliából hazatérő püspök egyházmegyéje igazgatásának kezdeti időszakát megnehezítette az az éveken át húzódó ügy, amely Michael Friedrich Althann halála után kapott lánggra. Ennek során a káptalan tagjait megvádolták az elhunyt püspök magántulajdonú

⁴⁴ Bahlcke 1997: 188–190, 193.

⁴⁵ Klekner 1941: 84.

⁴⁶ Tóth 2019: 100.

⁴⁷ Pandula 2008: 130.

⁴⁸ Klekner 1941: 84.

⁴⁹ Pandula 2008: 130.

⁵⁰ Kovács 1990: 721.

⁵¹ Pandula 2008: 130.

tárgyainak ellopásával. Michael Karl Althannt is megvádolták, azonban személye hamarosan tisztázódott, és 1737-ben visszaszolgáltatták számára a nagybátyja hagyatékából származó tárgyakat (kelyheket, miseruhákat, festményeket stb.).⁵² Az ereklyék tisztelete az ő püspöksége alatt is kiemelten fontos volt: az 1744-es egyházlátogatás során elrendelte, hogy a váci székesegyházban (az akkor még álló Szent Mihály arkangyal-templomban, amelynek ma már csak alapjai láthatóak) található ereklyéket a Padovai Szent Antal-kápolnában az e célra kialakított szekrényben őrizték. Az egyes szentek ünnepnapjára vonatkozóan pedig ereklyéjük főoltárra történő kihelyeztetése mellett döntött, és az adott szentre misével való megemlékezést rendelt el. Biztosan ugyan nem lehet megmondani, hogy melyik Althann által került egy-egy tárgy hazánkba, az ereklyék nagy részét azonban feltehetőleg Michael Friedrich Althann hozta magával Itáliából, aki hosszú időn át tartózkodott Rómában, magas főpapi tisztségeket betöltve.⁵³

Michael Karl Althann a bécsi udvarral, illetve a bécsi udvarban forgó hazai arisztokráciával jó kapcsolatra törekedett, így például a Grassalkovich családdal is.⁵⁴ 1736-ban részt vett Mária Terézia és Lotaringiai Ferenc István esküvőjén is, ahol ő mondta az esküvőt követő ünnepi lakoma előtt a *Benedictust*, azután pedig a *Dei gratiát*.⁵⁵ Azt követően, hogy Mária Terézia Budán a magyar rendeknek tett gesztusként jóváhagyta a palota újjáalakításának tervét, 1749. május 13-án letették az alapkövét, amelyet Michael Karl Althann szentelt meg. Az 1755-ös év elejére azonban a püspök betegsége annyira súlyossá vált, hogy egyházmegyéje ügyeinek ellátásában is segítségre szorult. Mária Terézia királynő kívánsága szerint Bécsbe utazott magánorvosi kezelésre, melynek alkalmával arra kérte a királynőt, hogy nevezze ki segédpüspökének Christoph Migazzit, akit váci stallumába utódnak szánt. Michael Karl Althann 1756. július 15-én halt meg Bécsben, ahonnan végrendelete szerint a testét Vácra szállították.⁵⁶

Nepomuki Szent János kanonizációja

A váci Althann püspökök életútjának bemutatása után rátérhetünk a bíboros 1728–1729. évi római tartózkodására, amely a váci hazatérését előzte meg. 1729. március 19-én XIII. Benedek pápa szentté avatta Nepomuki Jánost.⁵⁷ A kanonizációt természetesen megelőzte a szent boldoggá avatása, amelynek pere 1715-ben vette kezdetét. A boldoggá avatáshoz szükséges vizsgálatok alkalmával 1719. április 15-én a prágai érsek, Franz Ferdinand von Kneuburg elrendelte a prágai Szent Vitus-székesegyházban a cseh

⁵² VPKL B a I. 11 *Testamentaria (massa postuma)* I. N. 11.

⁵³ VPKL A: *Libri visitationum*, Liber IV. (1744–1762): 102–103.

⁵⁴ Klekner 1941: 104.

⁵⁵ Kökényesi 2021: 180.

⁵⁶ Klekner 1941: 114–116.

⁵⁷ Herzogenberg 1993: 58.

vértanú sírjának felnyitását, amely első alkalommal történt meg a vértanú halálát követően. A beszámolók szerint csodálatos dolgot fedeztek fel ekkor: Nepomuki János nyelvét romlatlan állapotban találták. Az egyik jelenlévő orvos belevágott a nyelvbe, amely vérezni kezdett.⁵⁸ A cseh vértanú boldoggá avatásának ügye a csoda ellenére is hosszasan elhúzódott. Az ügy előmozdítása érdekében ezért a császárné, Erzsébet Krisztina két alkalommal is személyesen írt XI. Kelemen pápának: egyszer 1720. március 6-án, majd 1721. január 11-én.⁵⁹ Emellett a Habsburg Monarchia követe, Michael Friedrich Althann is levéllel fordult 1720-ban öszentségéhez az üggyel kapcsolatban.⁶⁰ Nepomuki Jánost végül 1721. június 25-én avatatta boldoggá a XI. Kelemen pápát követő XIII. Ince.⁶¹ A boldoggá avatás évétől kezdődően terjedtek el a Habsburg Monarchia területén az olyan típusú metszetek, amelyen a császári pár Nepomuki János előtt térdel.⁶² Ezek az ábrázolások a későbbiekben, a kanonizációt követően is fontos szerepet játszottak, hiszen Nepomuki Szent János a Habsburg-ház patrónusa is lett.⁶³

Már a boldoggá avatás évében kérvényezte a császári pár a pápától a vértanú szentté avatását.⁶⁴ Ugyanabban az évben Michael Friedrich Althann megkapta az uralkodó utasítását arra, hogy képviselje a pápai udvarban a prágai vértanú kanonizációjának ügyét is.⁶⁵ Egy évvel később, 1722. július 30-án megkezdődött a szentté avatási per, amelyben Althann követ bíboros posztulátori szerepet töltött be, vagyis a vértanú szentté avatásának kérelmezőjeként, egyfajta igénylőjeként lépett fel.⁶⁶ A kora újkori szentté avatási perek során három fontos szereplői körrel beszélhetünk: a posztulátorral, a *promotor fidei*ről, vagyis az „ördög ügyvédjéről”, illetve a csodák hitelességét vizsgáló orvosi szakértőkről.⁶⁷ A posztulátort a szentté avatási per kezdeményezője nevezte ki. Nepomuki Szent János szentté avatási perében tehát az uralkodópár volt a kezdeményező, aki Michael Friedrich Althant kérte fel a feladatra. A peres eljárást jelentő kanonizáció során a posztulátor, más néven az *advocatus Dei*, feladatai közé tartozott Rómában a helyben (ebben az esetben Prágában) feljegyzett iratok összegzése is. A prágai premontrei Strahovi kolostor könyvtárában fennmaradt egy példány abból a könyvből, amelynek szövegét Althann állította össze a szentté avatási per során. Ebben a csodák mellett szóló érveket összegezte, így például a romlatlanul maradt nyelv csodája is szerepel benne, valamint a *promotor fidei* ellenérveire adott válaszokat tartalmazza.

Az „ördög ügyvédjének”, a *promotor fidei*nek az volt a feladata, hogy a perek hitelessége érdekében minden lehetséges ellenvetést felhozzon a boldoggá vagy szentté

⁵⁸ Telesko 2022a: 299.

⁵⁹ Herzogenberg 1971: 28.

⁶⁰ N. Kis 2023b: 29.

⁶¹ Polc 1993: 51.

⁶² Telesko – Linsboth 2022: 19.

⁶³ Telesko 2022a: 276.

⁶⁴ Telesko 2022b: 43.

⁶⁵ Nagy J. 1941: 30.

⁶⁶ Polc 1993: 51.

⁶⁷ Laverda 2017: 96.

avatandó személy ellen. Althann „ellenfele” Nepomuki Szent János perében a tudományos munkássága alapján is elismertté váló, később XIV. Benedek pápa néven Szent Péter trónusát elfoglaló Prospero Lambertini volt.⁶⁸ Lambertini bíboros megbízása a Szentszéktől mint *promotor fidei* közel húsz éven át, 1707 és 1728 között tartott, tehát Nepomuki Szent János pere volt az utolsó, amelyben ilyen minőségben vett részt.⁶⁹ A szentté avatási perekben a harmadik kiemelt szerepkörrel bíró, vagyis a szentté avatási per során tanúskodó orvosokról kell még szót ejtenünk. A kora újkori kanonizációs perek esetében gyakran olyan Rómában működő orvosok látták el ezt a feladatot, akiket a *Rota Romana* auditorai vagy a posztulátor választott ki. X. Ince pápaságától kezdődően (1644–1655) a szentté avatási perek vizsgálatai a *Rota Romana* auditoraitól a pápához és a Rítusok Szent Kongregációjához kerültek, de a csodák orvosi vizsgálatának összegzését továbbra is a *Rota* bírái állították össze. A kora újkorban azonban az orvosi vizsgálatok mégis újításnak számítottak, hiszen azt megelőzően például a csodás gyógyulásokat nem kellett orvosnak igazolnia.⁷⁰

Nem sokkal azután, hogy VI. Károly kezdeményezte a cseh vértanú kanonizálását, 1723-ban az uralkodópárt cseh királlyá és királynévá koronázták,⁷¹ akik prágai tartózkodásuk alatt külön figyelmet szenteltek annak, hogy felkeressék Nepomuki Szent János sírját.⁷² A koronázás alkalmával az uralkodó hat ezüsttel borított reliefet ajándékozott a prágai székesegyháznak, amelyeken Nepomuki Szent János életéből vett jelenetek láthatók. A reliefeket a mai napig a templom kincstára őrzi.⁷³ Az egyik a szent legendája mellett Mária Terézia és a Habsburg-dinasztia apoteózisa is látható, amely egyértelmű képi megjelenítése az 1723-ban, a cseh koronázás évében, a Cseh Királyság területén is elfogadott nőági trónöröklésnek. Eszerint tehát a királyság területe feletti hatalmat továbbra is a Habsburg-ház gyakorolja, abban az esetben is, ha nem születik fiú örökös, vagyis ha Mária Terézia lép trónra.⁷⁴

A cseh királlyá koronázás évében a császári udvarhoz hű lapban, a *Wienerisches Diarium*ban szenteltek egy cikket Nepomuki János Bécsben már meglévő tiszteletének, amely a bécsi minoritáknál már 1689-ban megjelent. A helyi nemesség ezért – a *Wienerisches Diarium* beszámolója szerint – az ottani minorita templomban állíttatott egy oltárt a cseh vértanú tiszteletére. Az udvar hivatalos szertartásairól és az ájtatosság különböző formáiról is hírt adó lapban emellett a boldoggá avatás évétől kezdve egészen a szentté avatás esztendejéig folyamatosan jelentek meg olyan írások és képi illusztrációk, amelyek a cseh vértanúhoz kötődő ereklyéket mutattak be, így például a szent romlatlan nyelvét, a *Nepomukzungét* formáló függőket. 1721-ben a császárné is

⁶⁸ Szilárdfy 2010: 5.

⁶⁹ Laverda 2017: 74.

⁷⁰ Laverda 2017: 113–114.

⁷¹ N. Kis 2023b: 16.

⁷² N. Kis 2023b: 23.

⁷³ Matsche 1993: 43.

⁷⁴ Matsche 1976: 110.

egy gyémántberakásos *Nepomukzungét* ajándékozott Waldstein grófnőnek.⁷⁵ 1725-ben Erzsébet Krisztina további két függőt ajándékozott a cseh vértanú képével, melyek közül az egyiket Anna Maria Althann-Pignatelli kapta.⁷⁶

Az 1721-es és az 1725-ös évben a vértanú sírján újítások történtek: a boldoggá avatás ünnepe alkalmával az exhumált testet egy kristálykoporsóba tették, azt pedig egy baldachinos sírfelépítmény alá helyezték. A sírra felkerült két, a császárhoz közel álló, cseh nagybirtokos család címere is, akik így mondtak köszönetet Nepomuki Jánosnak. Balra Adam Franz von Schwarzenberg hercegnek és feleségének, Eleonore Elisabeth Amalia Magdalena von Lobkowicznak a címere került. Adam Franz von Schwarzenberg 1711-től udvari főmarsall (*Oberhofmarschall*), 1722-től pedig főudvarmester (*Oberhofmeister*) volt. 1712-ben VI. Károlytól megkapta az Aranygyapjas rendet. A jobb oldalra került címet Johann Wenzel Wratislaw von Mitrovitz († 1712), a cseh királyság főkancellárja (*Oberstkanzler*), VI. Károly jó barátja és tanácsadója készítette szüleinek, Christpoh Franz Wratislawnak és feleségének, Maria Elisabeth von Waldsteinnek. A sír végleges formáját azonban, amelyet ma is láthatunk, csak 1736-ban nyerte el. A fekete márványból és ezüsből készült síremlék tervét az udvari főépítész (*Hofbaumeister*), Joseph Fischer von Erlach készítette és Gundacker Althann gróf, *kaiserlicher Generalbaudirektor* felügyelte. E személyeket tekintve láthatjuk, hogy a munka hátterében maga az uralkodó állt, aki a keresztény bőkezűség példáját demonstrálta a sír új felépítményének elkészítésével.⁷⁷

A hosszas és nagy költséggel járó szentté avatási per során, 1725. január 27-én ismét vizsgálat alá került a leendő szent romlatlan állapotban maradt nyelve, amelyet ezúttal két orvos, Johann Franz Löw von Ersfeld és Sebastian Fuchs is megvizsgált. Ekkor először úgy tűnt, hogy a relikvia elveszette természetes színét, és kiszáradt, azonban kis idő elteltével visszanyerte rózsaszínes voltát, és ismét olyannak látszott, mintha élő ember nyelve lenne. Egy évvel később az ereklyét kiemelték a sírból, és egy ereklyetartóban helyezték el, amelyet azóta is a Szent Vitus-székesegyház kincstárában őriznek.⁷⁸ A vizsgálat évében, 1725. február 11-én, VI. Károly felhívást intézett a cseh, morva és sziléziai papokhoz és hívőkhöz a kanonizációs folyamat, valamint a szentté avatási ünnepség fedezésére szolgáló pénz összegyűjtésére. Ugyanebben az évben július 30-án engedélyezte immáron XIII. Benedek pápa az orvosi vizsgálat során született iratok, illetve a Nepomuki János által tett csodák összegzését tartalmazó iratanyag Althann vezetésével történő felnyitását és megtekintését Rómában.⁷⁹ Az év szeptemberének végétől kezdve Michael Friedrich Althann egy időre átadta posztulátori megbízását Alvaro Cienfuegos bíborosnak, akinek kardinálissá kreálását maga Althann mozdította elő a pápai udvarban. (Cienfuegos a spanyol örökösödési háború során VI. Károlyt

⁷⁵ Winerisches Diarium 1721, Nr. 1869, Schmidt 1971: 99.

⁷⁶ Linsboth 2022: 86–87.

⁷⁷ Matsche 1993: 43–44.

⁷⁸ Telesko 2022a: 299.

⁷⁹ Polc 1993: 112.

támogatta, ezért annak lezárulását követően nem térhetett haza Spanyolországba.) Jaroslav Polc a szentté avatás folyamatáról írt tanulmányában ezt a személyi változást azzal magyarázta, hogy Althann nápolyi alkirály lett. Csakhogy Althann helyettesítése nem az 1722-es kinevezésével kezdődött, hanem alkirálysága második felének kezdetén. Nem kizárt tehát, hogy a Nápolyi Királyság kapcsán felmerülő problémák további fokozódása, amelyek már az első három év alatt is körvonalazódtak, tartották távol Althannt posztulátori szerepétől.

Althann, miután 1728-ban távozott Nápolyból, rövid időre visszatért Rómába, és visszavette Cienfuegos bíborostól a posztulátori szerepet Nepomuki Szent János kanonizációs perében. Visszatérésének évében, szeptember 28-án került sor arra az ülésre, ahol a vértanúnak tulajdonított csodák kivizsgálásának eredményeit összegezték.⁸⁰ Maga Michael Friedrich Althann is megosztott ekkor a cseh vértanú érte és unokaöccsért tett csodáit, amelyekről később több, a szent életéről szóló könyv is beszámolt.⁸¹ Eszerint unokaöccsét, Michael Karl Althannt a haláltól mentette meg Nepomuki Szent János, amikor egy nyilvános ünnepségen vett részt a Piazza Colonnán, miközben az alkalomra emelt emelvény összeomlott alatta. Csodával határos módon súlyosabb sérülések nélkül úszta meg a balesetet az ifjabb Althann, aki elmondása szerint az összeomlás bekövetkeztének pillanatában a szentté avatandó segítségével fohászkodott. A kardinális pedig csodás gyógyulását köszönhette neki: betegségét a folyton tanácskozó orvosok sem tudták enyhíteni: bármely orvossággal próbálkoztak is, a főpap állapota tovább romlott, mígnem 1727. október végén a jobb karja és válla is lebénult. A rákövetkező év júniusában már aludni sem tudott a betegségétől, ennek ellenére másnap mégis úgy döntött, hogy elmegy a Nepomuki János tiszteletére tartandó ünnepségre, a minoriták nápolyi templomába. A beszámoló szerint, amikor Althann a cseh vértanúnak állított oltár előtt imádkozva hozzá fordult segítségért, nyomban érezni kezdte, hogy enyhülnek a fájdalmai, és a jobb karja és válla újra tud mozogni. Csodás gyógyulásának történetét aztán az orvosa is igazolta. Maga a posztulátor is ismertetett tehát csodákat vizsgálatra bocsájtás céljából, amelyeket aztán hivatalosan is elismertek.⁸²

Az utolsó ülésre, melynek során a csodákat tárgyalták, 1729. január 11-én került sor. Ezt követhette a szentté avatás, melynek alkalmából két helyszínen is ünnepséget rendeztek: a prágai Szent Vítus-székesegyházban és Rómában a lateráni bazilikában. 1729. március 19-én avatták szentté a cseh vértanút, akinek kijelölt ünnepnapja május 16-a lett. A római ünnepségen magának a posztulátornak is aktív szerep jutott. Michael Friedrich Althann az ünnepi mise alkalmával a pápa elé lépett, és felolvasta Nepomuki János kanonizációjára vonatkozó kérvényét. Majd pedig a szertartás végén hivatalosan felkérte a protonáriusokat a szentté avatás jegyzőkönyvének elkészítésére, a pápát pedig a szentté avatási bulla kiadására. A költséges ünnepség alkalmával a lateráni bazilikát

⁸⁰ Polc 1993: 52–53.

⁸¹ Pl. Vétrovksy 1729.

⁸² N. Kis 2023b: 100–101.

efemer díszítéssel dekorálták, és az új szent tiszteletére egy oltárt is állítottak.⁸³ 1727-től megjelentek az olyan nagyméretű, Nepomuki Jánost ábrázoló festmények a római főpapok körében, amelyeken a megrendelő neve is fel van tüntetve. Ilyen típusú festményt rendelt már 1727-ben Alvaro Cienfuegos bíboros, és 1729-ben, a szentté avatás évében Michael Friedrich Althann is készíttetett ilyen típusú képet Giacomo Zoboli festővel, dupla akkora összegért, mint Cienfuegos.⁸⁴

Michael Friedrich Althann visszatérése Vácra

Az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött levélegyüttes Nepomuki Szent János tiszteletére vonatkozó levelei

Althann bíboros ezt az utolsó császári megbízást még teljesítette a pápai udvarban, majd pedig a Magyar Királyság területén lévő egyházmegyéjében telepedett le, és az itáliai tartózkodása alattiakhoz hasonlóan nagy jelentőségű megbízásokat már nem teljesített. Ez az időszak azonban kétségtelenül mély nyomokat hagyott Althann reprezentációs nyelvezetén és művészetpártolásán, ami Nepomuki Szent János tiszteletén is tetten érhető a hazatérése után is. Az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött 80 darab levél között, amelyeket Althann-nak írtak Bécsbe és Vácra az Itáliából való hazatérését követően, már 1729-ből találunk olyanokat, amelyek Nepomuki Szent János kultuszára vonatkozó információkat tartalmaznak. A bíboros még római tartózkodása alatt megrendelte a Ponte Milvóra a szent szobrát, amely mindmáig az Örök Város egyetlen köztéri Nepomuki Szent János-szobra. A megrendelt szobor ügyét illetően két olasz nyelvű levél is fennmaradt. Az egyiket 1729 decemberében a váci püspök római kapcsolattartója, Giovanni Maria Parenti írta, amelyben arról számolt be, hogy Althann utasításainak eleget téve megrendelte Nepomuki Szent János szobrának *modellóját* Agostino Cornacchini (1686–1754) szobrásztól, aki nekilátott az elkészítésének. Parenti ezután arról tudósított, hogy a *modellót* azonnal el is küldeti Bécsbe Juan de Campoverde *Primatus Hispaniaum Vindictus* című könyvével együtt, amelyet Diego de Astorga bíboros ügynöke adott át neki. Az intéző a levelet a Girolamo Belloni (1688–1760) bankárnak való kifizetések számadásával zárta.⁸⁵ Parenti külön levélben is megírta, hogy a szobrász elkezdte a *modello* készítését.⁸⁶ A második levél keltezésének napján maga Cornacchini is írt a bíborosnak, amelyben a szobor tervének mielőbbi jóváhagyását

⁸³ Polc 1993: 55–57.

⁸⁴ Herzogenberg 1993: 62.

⁸⁵ OSZK Fol. Ital. 14. 40. levél

⁸⁶ OSZK Fol. Ital. 14. 50. levél

kérte, hogy a rossz útviszonyok mellett is be tudja szerezni hozzá a márványt. A szobrász pontos leírást adott az általa elkészített Nepomuki Szent János-szobor tervéről: a szentet jámbor arckifejezéssel, a kezében tartott keresztre tekintve ábrázolta, aki felé egy puttó palmaágat nyújt, miközben a mutatóujját a szája elé tartja (utalva ezzel a gyónási titok megtartására). A küldöncöt a *modellóval* – amelyet egy dobozban fognak elhelyezni, hogy az út során védve legyen – karácsony után tervezték elindítani. A levele végén Cornacchini azt is megemlítette a főpapnak, hogy boldoggá tenné, ha a császár is láthatná a szobor tervét.⁸⁷ Nepomuki Szent János római szobra végül 1731-ben készült el.⁸⁸

Fontos említést tennünk még egy levélről ebből a missilisegyüttesből, amely Althann itáliai kapcsolatait illetően is újabb szálát fed fel, miközben a posztulátori tisztséghez kapcsolódóan és a szent tiszteletének vonatkozásában is fontos információkat hordoz. E levél fölött, eltérően a Cornacchini szobra kapcsán fennmaradt három másiktól, a kutatók szeme mindaddig átsiklott. 1729. december 27-én Carlo Ferdinando di Lodron (1663–1730), a trentói érsekség presbitere is írt Althann-nak, akivel a bíboros feltehetőleg a római egyetemen került kapcsolatba, hiszen Lodron is ott tanult kánonjogot.⁸⁹ A művészetpártoló és nagy könyvgyűjteménnyel rendelkező Lodron levele elején egy olyan könyvet említett, amelyet Althann kért tőle, és amely Nepomuki Szent János életéről szól.⁹⁰ A könyv címét azonban nem írta le, márpedig 1729-ben és 1730-ban, a kanonizáció után sorra láttak napvilágot a szent életéről, illetve a szentté avatásról szóló kötetek, ezért az évszám sem nyújthat számunkra támpontot e tekintetben.⁹¹ Lodron arról is beszámolt a bíborosnak, hogy 12 képet rendelt, amelyek a szent által tett csodákat fogják bemutatni. Arról is írt, hogy a trentói katedrálisba már a kanonizáció előtt is készült egy, a szentet ritka képtípuson megjelenítő festmény, hiszen Lodron már a szentté avatását megelőzően is tisztelte a cseh vértanút.⁹²

Nepomuki Szent János kultuszának nyomai Michael Friedrich Althann könyvtárában

Az említett levelekből nemcsak az új szent kultuszának jelenléte sejlik fel a váci püspök környezetében, hanem az is, hogy Althann nemcsak a képzőművészetek, hanem a könyvek iránt is érdeklődött. Reprezentációjának – főpaptársaihoz hasonlóan – fontos eleme volt könyvtárának kiépítése is. Itáliából való hazatérését követően gazdag könyvanyag került a Váci Egyházmegyébe, melynek jelentős részét Rómában és Nápolyban nyomtatott könyvek tették ki. A fennmaradt levelek és az Althann-könyvtár jegyzéke alapján az is látható, hogy Michael Friedrich Althann hazatértét követően is beszerzett

⁸⁷ OSZK Fol. Ital. 14. 56. levél

⁸⁸ Volk 1993: 31.

⁸⁹ Bugna 2022: 76.

⁹⁰ OSZK Fol. Ital. 14. 9. levél

⁹¹ Telesko 2022b: 219–221.

⁹² OSZK Fol. Ital. 14. 9. levél

további köteteket.⁹³ A Váci Egyházmegyei Könyvtárban fennmaradt példányoknak köszönhetően tudjuk, hogy a bíboros könyveit saját kötéssel látták el, amelynek *super ex librisein* az Althann-címer látható, ahogy a bíboros *ex librisén* is.⁹⁴ A gazdag könyvtárról egy 1859-ben készült összeírásból kapunk képet, amely a váci püspöki könyvtár könyveit vette lajstromba.⁹⁵ E jegyzék alaposabb feldolgozására mindeddig nem került sor, s ezúttal is csak a Nepomuki Szent János tiszteletéhez köthető könyvekre szorítkozunk. Öt Nepomuki Szent János életéről és kanonizációjáról szóló könyv szerepel a listán, melyek közül a legkorábbi 1721-ben, a boldoggá avatás évében Rómában jelent meg, és a cseh vértanú szentté avatási pere kapcsán született állásfoglalásokat összegezte.⁹⁶ A szentté avatás évéből, vagyis 1729-ből, két könyvvel gyarapodott az Althann-könyvtár. E Rómában kiadott művek közül az egyiket Francesco Maria Galluzzi (1671–1731) jezsuita írta, akinek a műve a *Vita di S. Giovanni Nepomuceno* címet viseli.⁹⁷ Galluzzi könyvében, sok másikhhoz hasonlóan, szerepelnek az Althannokhoz köthető Nepomuki Szent János által tett csodák.⁹⁸ A másik 1729-es kötet pedig Bartolomeo Antonio Passi (1693–1774) trentói segédpüspök *La Istoria Della Vita, del Martirio, e de' Miracoli Di S. Giovanni Nepomuceno Canonico Di Praga* című könyve, melynek kapcsán feltételezhetjük, hogy Althann erről a kötetről érdeklődött a Trentóban tevékenykedő Lodrontól.⁹⁹

A jegyzékben szerepel még egy ugyancsak római kiadású, 1731-ből való életrajza a szentnek, ennek azonban nincs feltüntetve a szerzője és címe, az évszám pedig nem nyújt elegendő támpontot az azonosításhoz.¹⁰⁰ 1732-ben, a többihez hasonlóan szintén Rómában adták ki Tommaso Schiros (1679–1759) könyvét *L'arte di farci santi e salvarci per l'intercessione del canonico e martire S. Giovanni Nepomuceno* címmel, amelyet szerzője Michael Friedrich Althann bíborosnak dedikált. Az inkvizíció látókörébe is került minimális szerzetes, a váci püspökhöz hasonlóan, az *Accademia degli Arcadi* tagja volt, közöttük tehát okkal feltételezhetünk közelebbi ismeretséget, illetve láthatunk egy példát arra is, hogy az egyházi élet történései hogyan jelentkeztek az *Accademia* szellemi keretei között. Említettük, hogy több főpap is az irodalmi akadémia tagja volt, így természetesen a kulturális életre ők is nagy hatást gyakoroltak. Schiros kötete ma is megtalálható a Váci Egyházmegyei Könyvtár állományában.¹⁰¹

⁹³ Tani 2005: 86. (224. jegyzet)

⁹⁴ Pandula 2008: 125.

⁹⁵ MNL PML Vác, A Váci Püspöki Uradalom Kormányzójának iratai 1848/1849–1942, XXX III 51, Inventarium 1859: 147–157.

⁹⁶ *Positiones in negotio Canonisationes Sancti Ioannis Nepomuceni*. Roma, 1721.

⁹⁷ MNL PML Vác, A Váci Püspöki Uradalom Kormányzójának iratai 1848/1849–1942, XXX III 51, Inventarium 1859: 147–157. 182. sz.

⁹⁸ N. Kis 2023b: 101.

⁹⁹ MNL PML Vác, A Váci Püspöki Uradalom Kormányzójának iratai 1848/1849–1942, XXX III 51, Inventarium 1859: 147–157. 195. sz.

¹⁰⁰ MNL PML Vác, A Váci Püspöki Uradalom Kormányzójának iratai 1848/1849–1942, XXX III 51, Inventarium 1859: 147–157. 281. sz. *Vita di S. Giovanni Nepomuc*. Roma 1731.

¹⁰¹ MNL PML Vác, A Váci Püspöki Uradalom Kormányzójának iratai 1848/1849–1942, XXX III 51, Inventarium 1859: 147–157. 93. sz. Váci Egyházmegyei Könyvtár V-2709 jelzet alatt.

*Nepomuki Szent János tisztelete
a képzőművészetben és az ereklyetisztelet tükrében*

A cseh vértanú tisztelete már a 17. századtól kezdve jelen volt hazánkban is, azonban 18. századi fellendülésében jelentős szerepet játszottak az Althann püspökök. Nepomuki Szent János kultusza festmények, szobrok, oltárok vagy akár a szent ereklyéjének formájában privát és nyilvános tereken Vácott is feltűnt, így az Althannok püspöksége idején használatban lévő püspöki palota épületének (ma a Március 15. téren álló épület) ingóságai között is fellelhetjük a cseh szent kultuszának nyomát. A Michael Friedrich Althann 1734-es halálát követően felvett inventárium a bécsi *Haus-, Hof-, und Staatsarchiv*-ban található. Vizsgálatára és az 1756-ból fennmaradt inventáriummal való összevetésére a disszertációírás következő szakaszában kerül sor. Az 1756-ból való, Michael Karl Althann halála utáni összeírás azonban elérhető a Magyar Országos Levéltárban, és ez is támpontként szolgál számunkra. Michael Karl Althann halálát követően Nepomuki Szent Jánosról négy festmény volt a püspöki palota különböző szobáiban a falra felüggesztve, ezekről azonban nem rendelkezünk pontosabb információkkal. Összevetve a többi szentet ábrázoló festmények számával Nepomuki János az egyik legtöbbször megjelenített szent volt.¹⁰² A festményeken kívül a püspöki palota házi kápolnájában egy asztalon szintén az ő elefántcsontból faragott szobra állt.¹⁰³

Az egyházmegye központjában a püspöki palota privát terein kívül az Althannok idején még használatban lévő gótikus Szent Mihály arkangyal-székesegyházban is megjelent a cseh szent tisztelete. Az 1719-es egyházlátogatási jegyzőkönyvben feljegyzett adatokból tudjuk, hogy a székesegyházban még nem állt a cseh vértanúnak dedikált mellékoltár, amely az 1729-es egyházlátogatási jegyzőkönyvben már szerepelt,¹⁰⁴ akkor még felszentelendő mellékoltárként.¹⁰⁵ Ezenkívül több ereklye is ekkor került a váci székesegyházba, amelyeket a Michael Karl Althann püspöksége alatt, 1744-ben lefolytatott egyházlátogatás alkalmával jegyezték le tételesen. Az ereklyék többségének megszerzése, ahogy már említettük, feltehetőleg Michael Friedrich Althann nevéhez köthető. Az ereklyék birtoklása – amellett, hogy jámbor cselekedetnek számított – a hatalmi reprezentációnak is fontos eleme volt még a 18. század során is. Ezért törekedtek például ritka, különleges ereklyéket szerezni, vagy olyan helyről származókat, ahol az adott személy fontos pozíciót töltött be.¹⁰⁶ Nepomuki Szent János csontereklyéje is szerepel az 1744-es egyházlátogatás alkalmával a székesegyházban feljegyzettek között, amelyet arannyal övezett kristály ereklyetartóban őriztek.¹⁰⁷ A relikvia kapcsán, bár az 1729-es egyházlátogatási jegyzőkönyvben nem szerepel, okkal feltételezhetjük, hogy Michael

¹⁰² MNL OL, Neoregestrata Acta 1164, fasc. 15.

¹⁰³ MNL OL, Neoregestrata Acta 1164, fasc. 15. *In sacello domestico*.

¹⁰⁴ VPKL A: Libri visitationum, Liber III. (1715–1729): 14–15.

¹⁰⁵ VPKL A: Libri visitationum, Liber III. (1715–1729): 139.

¹⁰⁶ Marosi 2000: 141.

¹⁰⁷ VPKL A: Libri visitationum Liber IV. (1744–1762): 96–98. 20. sz.

Friedrich Althann jutott hozzá posztulátorként. Az elsődleges relikviához, amely a szent életű személy földi maradványainak egy kicsiny darabja, az *elevatio*, vagyis a test föl-emelése során lehetett hozzájutni. Az *elevatio* a szent sírjának megtalálásakor, esetleg újra felfedezésekor vagy a szentté avatást követően történik, amikor földi maradványait kiemelik a sírból, és nyilvános tiszteletre bocsátják.¹⁰⁸ A szentté avatást követően Sibylla Augusta von Baden-Baden is kapott ajándékba egy darabkát a szent nyakcsigolyájából a prágai érsektől, mert az őrgrófnő 1600 Guldent adományozott a szentté avatási per költségeinek fedezésére, amikor az uralkodó felhívást intézett a gyűjtésre.¹⁰⁹

Nepomuki Szent János tisztelete a nagybátyja hagyatékát továbbvivő Michael Karl Althann műpártolásában is megjelent. A rokonát a váci stallumban követő püspök a szentnek két köztéri szobrot is állíttatott az egyházmegye központjában. Az egyik a bécsi mintára, az 1740–1741-es, Vácot is sújtó pestisjárvány elmúlásáért köszönetképpen felállított Szentháromság-oszlopot díszíti.¹¹⁰ A másik a gyakran kiáradó Gombás-patak hídján áll, és 1753-ban készült. Michael Karl Althann Nepomuki Szent János szobrának felállítása után a hidat és magát Vác városát is a cseh vértanú oltalmába ajánlotta.¹¹¹

Összegzés: Nepomuki Szent János szentté avatása a Pietas Austriaca tükrében

Szentté avatását követően Nepomuki Szent János nem csupán a csehek nemzeti védő-szentje lett, hanem a Habsburg-házé is. A cseh vértanú szentté avatási pere jelentőségének megértéséhez szükséges kitérnünk még a vallásos jámborság és a keresztény ünnepek szerepére a Habsburg-udvarban. A 18. század elején a bécsi udvar kulturális életében jelentős szerepet töltöttek be a barokk ellenreformációs művészeti és építészeti alkotások patronálása mellett a vallási szertartások és ünnepségek is.¹¹² A Habsburg-dinasztia reprezentációjának komplex struktúrájában ezek is kiemelt szereppel rendelkeztek, és más kulturális folyamatokhoz hasonlóan a vallásosság megnyilvánulási formái is szorosan összefüggésben álltak a politikai eseményekkel.¹¹³ Az uralkodó és udvartartása rendszeresen látogatott misét, hetente akár többször is, az udvari kápolnában vagy valamely, a *Hofburg* közelében lévő templomban. Ünnepeken vagy egy-egy szent ünnepén pedig messzebbre is elutaztak, akár távolabbi, nagyobb zarándokhelyre is. Az udvari ünnepségekkel ellentétben, ezek az események a nyilvánosság előtt zajlottak.¹¹⁴

¹⁰⁸ Diós 1997: 226.

¹⁰⁹ Tipton 2023: 193–196.

¹¹⁰ Klekner 1941: 89, 95.

¹¹¹ Klekner 1941: 96.

¹¹² Beales 2007: 79.

¹¹³ Telesko – Linsboth 2022: 14.

¹¹⁴ Beales 2007: 88.

A kora újkortól a Habsburg-dinasztia uralkodóinál a keresztényi cselekedetek és a vallásos jámborság hangsúlyos szerepet játszottak, melyek alapját az jelentette, hogy az uralkodó Isten kiválasztottjaként gyakorolja hatalmát. Emellett a hitnek a Habsburg Monarchia országaiban és tartományaiban egységképző szerepe is volt.¹¹⁵ Az ilyen értelemben vett vallásos jámborságot jelenti a *Pietas Austriaca* fogalma, amelyben 'Austriát' nem földrajzi értelemben kell értenünk, hanem mint *Casa de Austriát*, vagyis a Habsburg-házat, a dinasztia által uralt területegyüttessel, a monarchiával együtt.¹¹⁶ Ennek fontos része volt az eucharisztia és a Mária-tisztelet mellett a szentek kultusza is.¹¹⁷ A jezsuita Bohusláv Balbín 1725-ben kiadott Nepomuki Szent János-életrajzában arról írt, hogy a szent tisztelete az osztrák Habsburgoknál már I. Ferdinánd (1503–1564) és II. Ferdinánd (1578–1637) uralkodása idején is jelen volt: e két uralkodó, amikor Prágába látogatott, sosem mulasztott el térdet hajtani Nepomuki János sírja előtt. Balbín arra is kitért, hogy a cseh vértanú szentté avatását már III. Ferdinánd (1637–1657) is támogatta. A jezsuita szerző életrajzában kiadása tehát felhívta a figyelmet arra is, hogy VI. Károly elődei törekvését folytatta a szentté avatással.

Nepomuki Szent János tisztelete elsősorban a Habsburg-ház női tagjai körében kapott hangsúlyos szerepet, így Erzsébet Krisztina császárné és Mária Terézia életében is jelentős szerepet játszott.¹¹⁸ A női családtagok feladatai közé tartozott reprezentálni a nyilvánosság előtt a Habsburg-ház isteni kiválasztottságát, így a *Pietas Austriaca* tekintetében kiemelt szerepük volt a 18. század első felében. Kötelességeik közé tartozott a szentmisék rendszeres látogatása, az áldozás, a kolostorok felkeresése, az ünnepségeken való részvétel, továbbá a betegekkel és szegényekkel való törődés is. Nem meglepő tehát, hogy az új szent tisztelete elsősorban a női családtagok körében jelent meg, azzal együtt, hogy a háttérben az uralkodó és a papság is erőteljesen támogatta Nepomuki Szent János szentté avatását és kultuszának terjesztését.¹¹⁹

VI. Károly aktív szerepe a szent tiszteletében a boldoggá avatás és a kanonizációs folyamat évei köré tehető, tehát amikor cseh királlyá koronázták, és a cseh rendek elfogadták a nőági örökösödést. Egy olyan időszakban, amikor ez a kulturális és vallási gesztus politikai szempontból is kiemelt jelentőséggel bírt. Az uralkodó ugyanis kifejezésre juttatta, hogy a Cseh Királyság ügyeivel törődik, a terület kulturális és vallási örökségét elismeri, és szem előtt tartja. A szentnek a Habsburg-ház patrónusává történnő „előléptetése” pedig a katolikus hit és a *Pietas Austriaca* égisze alatt egyszersmind a Habsburg Monarchia egységét is kifejezésre juttatta.¹²⁰ Ezt követően, az 1734–1739 közötti időszakban, a császár már csupán a szent május 16-ai ünnepi miséjén vett részt évente, azzal együtt, hogy 1736-ban készült el az általa rendelt síremlék a Szent

¹¹⁵ Coreth 1982: 9–11.

¹¹⁶ Coreth 1982: 14.

¹¹⁷ Telesko – Linsboth 2022: 18.

¹¹⁸ Telesko 2022b: 45–48.

¹¹⁹ Hoecker 2023: 65.

¹²⁰ Matsche 1993: 44.

Vitus-székesegyházban.¹²¹ Nepomuki Szent János tiszteletének felkarolása és a Habsburg-dinasztia egyik védőszentjévé választása azért is jó döntés lehetett, mert a kultusza már boldoggá és szenté avatását megelőzően nem csupán az arisztokrácia, hanem a nép körében is elterjedt.¹²²

A Habsburg-ház életében köztudottan fontos szerepe volt a jezsuita rendnek is, hiszen majdnem minden főhercegnek és főhercegnőnek a nevelői és gyóntatói jezsuiták voltak. A császári udvar az 1760-as évekig támogatta a jezsuitákat és misszióikat.¹²³ A rend a Nepomuki Szent János-kultusz terjesztésében szintén jelentős szerepet játszott már jóval a szentté avatását megelőzően, amihez nagyban hozzájárult az oktatásban betöltött szerepük. Növendékeik már a 17. század végén megismerkedtek a cseh vértanú életével és tiszteletével verstani gyakorlatok és iskoladrámák révén.¹²⁴ Nepomuki Szent János tisztelete az uralkodópárnál is feltűnt már a boldoggá és szentté avatást megelőzően, hiszen 1712-ben a cseh vértanúnak Barcelonában állított két oltár költségét is az uralkodónő fedezte (Károly 1711 szeptemberében indult vissza Bécsbe): az egyik a Trinitárius-, a másik a La Santa Casa del Missio-templomban található.¹²⁵

Michael Friedrich Althann pályafutásának felvázolása során már kitértünk arra, hogy a jezsuiták játszották a leghangúlyosabb szerepet oktatásában, már ifjú korától kezdve belecsöppent egy olyan környezetbe, amelyben aktívan jelen volt a cseh vértanú tisztelete. Nem csupán jezsuiták oktatták Michael Friedrich Althant, hanem a cseh területek jezsuita intézményeiben tanult, ami kiindulópontja volt a terülthez kötődő szent tiszteletének. N. Kis Tímea Nepomuki Szent János kultuszának hazai terjedéséről írt könyvében tért ki arra, hogy a kultusz korai közvetítői körében akár a katartikus vallási élményekig is vezethetett a vértanú révén való kapcsolódás Istenhez, így például Michael Friedrich Althann-nál a csodás gyógyulás, Michael Karl Althann esetében pedig a haláltól való megmenekülés játszott ilyen szerepet.¹²⁶ Az Althannok nem csupán tanulmányaik révén kerültek kapcsolatba a Cseh Királysággal, hanem a család a Morva örgrófság területén volt nagybirtokos.¹²⁷ A bíborost a posztulátori kinevezésére ideális jelöltté tette többek között tehát, hogy cseh területről származott, és tanulmányainak jelentős részét is cseh területeken a jezsuitáknál folytatta, így személyes vallásossága révén is kötődött a cseh vértanúhoz. Otthonosan mozgott és kapcsolatokkal rendelkezett a kanonizáció két centrumában, Rómában és Prágában, mintegy összekötő volt a két város között.¹²⁸ Az 1721-es konkláv kimenetele, a Nápolyi Királyság és Szicília területe fölötti fennhatóság kérdése mellett tehát Nepomuki Szent János kanonizációja egy

¹²¹ N. Kis 2023b: 23.

¹²² N. Kis 2023b: 15.

¹²³ Beales 2007: 87.

¹²⁴ Beales 2007: 42–43.

¹²⁵ Matsche 1976: 110.

¹²⁶ Matsche 1976: 42–43.

¹²⁷ Bahlcke 1997: 183.

¹²⁸ Polc 1993: 51.

olyan példa, amelynek során Althann bíboros a kultúrpolitikát is érintő ügyben járt el az uralkodó megbízására a pápai udvarban.

Végül szót kell ejtenünk arról, hogy a 18. század első felében Nepomuki Szent János tisztelete a boldoggá avatás évétől és attól kezdve, hogy a Habsburg-fennhatóságot elismerte Róma a Nápolyi Királyság és Szicília felett, Itália-szerte is gyorsan elterjedt. A cseh szent kultusza kapcsán hasonló folyamatok játszódtak le, mint Szent Januáriusz, a Nápolyi Királyság védőszentjének megjelenésével a Habsburg Monarchia közép-európai területein.¹²⁹ amíg a Habsburg-fennhatóság fennállt, addig Nepomuki Szent Jánost ábrázoló képzőművészeti alkotások, neki dedikált oltárok és szentmisék is jelentkeztek a dél-itáliai területeken. 1722-ben a szicíliai Castellammarében már szobrot állítottak neki. A bécsi fennhatóság idején a szent tiszteletének terjesztésében Szicíliában a legnagyobb szerep Alvaro Cienfuegos bíborosnak jutott, hiszen ő 1720-tól Catania püspöke is volt. Michael Friedrich Althann bíborosnak pedig a Nápolyi Királyság területén volt szerepe ebben (például 1727-ben már állt a Nepomuki János tiszteletére emelt oltár a nápolyi minimták templomában). E kultuszt tehát két olyan főpap közvetítette, akik posztulátorként vettek részt a kanonizációban, és császári követként voltak jelen a pápai udvarban. 1734-et követően, mikor a Nápolyi Királyság és Szicília Bourbon-fennhatóság alá került, a Habsburg-ház e védőszentjének ábrázolása már viaszszorult a dél-itáliai területeken.¹³⁰

Felhasznált források

Magyar Nemzeti Levéltár Pest Vármegyei Levéltár (MNL PML)

A Váci Püspöki Uradalom Kormányzójának iratai 1848/1849–1942, XXX III 51, Inventarium 1859.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (MNL OL)

Neoregestrata Acta 1164, fasc. 15.

Országos Széchényi Könyvtár (OSZK)

Epistolae LXXX. originales a diversis Roma, Napoli, Ancona, et aliis ex Urbibus Italiae, ad Eminentiss. Cardinalem Althan Episcopum Vaciansem sermone italie, 1729 et 1730 scripta. Fol. Ital. 14.

Österreichisches Staatsarchiv/Haus-, Hof- und Staatsarchiv (ÖStA)

Hofarchiv, Privat- und Familienfonde, Oberhofmeisteramt, Hofzeremonielldepartement, Zeremonialprotokolle, Zeremonialprotokoll (1717–1719), fol. 149v.

Váci Püspöki és Káptalani Levéltár (VPKL)

A (Püspöki Levéltár): *Libri visitationum, Liber III.* (1715–1729), *Libri visitationum Liber IV.* (1744–1762)

¹²⁹ Kuti 2025: 61–69.

¹³⁰ Cabibbo 2016: 127–145.

B (Káptalani Levéltár) I. 11 *Testamentaria (massa postuma)* I. N. 11
Wienerisches Diarium 1721, Nr. 1869

Felhasznált irodalom

- Bahlcke, Joachim 1997: Zwischen Wien und Rom. Sozialer Aufstieg und kirchenpolitisches Selbstverständnis des Waitzener Bischof Kardinal Michael Friedrich Graf von Althann (1680–1734). In: *Archiv für schlesische Kirchengeschichte* 55. 181–196.
- Bali János 2011: *A barokk furulya Magyarországon*. Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar Doktori Iskola, DLA-értekezés.
- Beales, Derek 2007: Clergy at the Austrian Court in the Eighteenth Century. In: Schaich, Michael (ed.): *Monarchy and Religion: The Transformation of Royal Culture in Eighteenth-Century Europe*. Oxford U. P., Oxford. 79–104.
- Bugna, Serena 2022: Gaspare Antonio Baroni Cavalcabò e la committenza artistica di Carlo Ferdinando Lodron in valle del Chiese (con postille su Niccolò Dorigati). In: De Cristoforo – Salavolti, Alice (a cura di): *Gaspare Antonio Baroni Cavalcabò e la committenza artistica di Carlo Ferdinando Lodron in Valle del Chiese (con postille su Niccolò Dorigati)*. Scripta edizioni, Verona – Trento. 75–91.
- Cabibbo, Sara 2016: Un nouveau culte dans l'Italie des Habsbourg: Saint Jean Népomucène. In: Ducreux, Marie-Élisabeth (Dir.): *Dévotion et légitimation. Patronages sacrés dans l'Europe des Habsbourg*. P. U. de Liège, Liège. 127–145.
<https://doi.org/10.4000/books.pulg.9027>
- Chiosi, Elvira 2010: Politica e istituzioni nel Viceregno austriaco. In: (A cura di): Russo, Saverio – Guasti, Niccolò: *Il Viceregno austriaco (1707–1734): tra capitale e province. Atti del Convegno di Foggia (2-3 ottobre 2009)*. Carocci, Roma. 43–51.
- Coreth, Anna 1982: *Pietas Austriaca: Österreichische Frömmigkeit im Barock*. Verlag für Geschichte und Politik, Wien.
- Diós István – Viczián János (szerk.) 1997: *Magyar Katolikus Lexikon*. III. kötet. Szent István Társulat, Budapest.
- Hauser, Wilhelm 1969: Die Grafen von Althann, der österreichische Zweig der schwäbischen Herren von (Donau) Altheim. In: *Jahrbuch des Historischen Vereins Dillingen an der Donau* 77. 97–123.
- Herzogenberg, Johanna, von 1971: Zum Kult des heiligen Johannes von Nepomuk. In: Matsche, Franz – Sporer, Eugen – Neumeister, Werner (Hgg.): *Johannes von Nepomuk*. Passavia, Passau. 25–35.
- Herzogenberg, Johanna, von 1993: Alles hat seinen Preis. Die Abrechnung der Kosten für den Kanonisationsprozeß und die Heiligsprechungsfeier. In: Baumstark, Reinhold – von Herzogenberg, Johanna – Volk, Peter (Hgg.): *Johannes von Nepomuk 1393–1993*. Bayerisches Nationalmuseum, München. 58–62.

- Hoecker, Ramona 2023: *Ars Cannendi und Ars Oratoria*. Strategien der Thematisierung des hl. Johannes von Nepomuk in den Oratorien von Nicola Porpora und Antonio Caldara. In: Hocker, Ramona – Telesko, Werner (Hgg.): *Johannes von Nepomuk: Kult – Künste – Kommunikation*. Hollitzer, Wien. 59–76.
<https://doi.org/10.2307/jj.490849.6>
- Kalmár János 2020: Zur Erziehung Kaiser Karls VI.: Sein Ajo, seine Lehrer und Mitschüler. In: (Hrsg.) Seitschek, Stefan – Hertel, Sandra: *Herrschaft und Repräsentation in der Habsburgermonarchie (1700–1740). Die kaiserliche Familie, die habsburgischen Länder und das Reich*. (Bibliothek Altes Reich 31.) W. de Gruyter, Berlin – Boston. 57–69.
<https://doi.org/10.1515/9783110670561-003>
- Klekner Tibor 1941: Gróf Althann Károly Mihály váci püspök (1734–1756). In: Nagy J. Győző – Klerkner Tibor: *A két Althann váci püspöksége: 1718–1756*. (Vácegyházmegye múltjából.) Kapisztrán Nyomda, Vác.
- Kosáry Domokos 1983: *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*. Akadémiai Könyvkiadó³, Budapest.
- Kovács Sándor Iván 1990: Kutattam Árkádiában én is...: Adalékok a magyar Árkádia-kutatáshoz. In: *Irodalomtörténeti Közlemények* (94.) 5–6. 711–723.
- Kökényesi Zsolt 2021: *Az udvar vonzásában: A magyar arisztokrácia integrációja a bécsi udvarba 1711 és 1765 között*. L'Harmattan, Budapest.
- Kuti Alexandra 2025: A Szent Januáriusz-kultusz közép-európai vonatkozásai a 18. század első felében. In: Dinnyés Patrik (szerk.): *Katolikus hitélet és főpapi mecénatúra a 18. századi Magyarországon*. (Eszterházy Károly püspök és kora / Tanulmányok 1.) Líceum Kiadó, Eger. 59–67. <https://doi.org/10.17048/Katolikushitelet.2025.59>
- Laverda, Alessandro 2017: *Revising the Supernatural: The inquiry on miracles in early modern canonisation trials*. A Dissertation submitted to The School of History, Politics and International Relations for the Degree of Doctor of Philosophy at the University of Leicester December 2017.
- Linsboth, Stefanie 2022: Die liturgische und außerliturgische Praxis der Vereherung. In: Loining, Elisabeth – Zehetmayer, Roman (Hgg.): *Die Verehrung des hl. Johannes von Nepomuk in Österreich: Der Heiligenkult im Spannungsfeld von Frömmigkeitspraxis und Mediatisierung*. (Studien und Forschungen aus dem Niederösterreichischen Institut für Landeskunde). NÖ Institut für Landeskunde, St. Pölten. 79–94.
- Lorenz, Hellmut – Mader-Kratky, Anna (Hgg.) 2016: *Die Wiener Hofburg 1705–1835*. (Veröffentlichungen zur Bau- und Funktionsgeschichte der Wiener Hofburg 3.) Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien.
- Nagy J. Győző 1941: Gróf Althann Frigyes Mihály váci püspök (1718–1734). In: Nagy J. Győző – Klerkner Tibor: *A két Althann váci püspöksége: 1718–1756*. (Vácegyházmegye múltjából.) Kapisztrán Nyomda, Vác.
- N. Kis Tímea 2023a: Biography as a Practical Guide to the Veneration of St. John of Nepomuk. Contribution to the Early History of his Cult in Hungary. In: Hocker, Ramona – Telesko, Werner (Hgg.): *Johannes von Nepomuk: Kult – Künste – Kommunikation*. Hollitzer, Wien. 143–154. <https://doi.org/10.2307/jj.490849.10>

- N. Kis Tímea 2023b: *Egy szenttisztelet evolúciója: Nepomuki Szent János kultuszának kora újkori változásai és magyarországi sajátosságai*. L'Harmattan – Tokaj-Hegyalja Egyetem, Budapest – Sárospatak.
- Marosi Ernő 2000: Ereklék. In: Mikó Árpád – Sinkó Katalin (szerk.): *Történelem-kép: Szemelvények múlt és művészet kapcsolatáról Magyarországon*. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest.
- Matsche, Franz 1976: Das Grabmal des heiligen Johannes von Nepomuk im Prager Veitsdom. In: *Wallraf-Richartz-Jahrbuch. Westdeutsches Jahrbuch für Kunstgeschichte* 38. 92–122.
- Matsche, Franz 1993: Das Grabmal des Johannes von Nepomuk im Prager Veitsdom als sakrales Denkmal. In: Baumstark, Reinhold – von Herzogenberg, Johanna – Volk, Peter (Hgg.): *Johannes von Nepomuk 1393–1993*. Bayerisches Nationalmuseum, München. 36–51.
- Pandula Attila 2008: A „váci” Althannok címerei. In: *Magyar Sion* (44.) 1. 120–139.
- Pečar, Andreas 2003: Favorit ohne Geschäftsbereich. Johann Michael Graf von Althann (1679–1722) am Kaiserhof Karls VI. In: Kaiser, Michael – Pečar, Andreas (Hgg.): *Der zweite Mann im Staat. Oberste Amtsträger und Favoriten im Umkreis der Reichsfürsten in der Frühen Neuzeit*. (Zeitschrift für Historische Forschung/Beihefte 32) Duncker & Humblot, Berlin. 331–344.
- Polc, Jaroslav 1993: Die Heiligsprechung des Johannas von Nepomuk. In: Baumstark, Reinhold – von Herzogenberg, Johanna – Volk, Peter (Hgg.): *Johannes von Nepomuk 1393–1993*. Bayerisches Nationalmuseum, München. 51–57.
- Schmidt, Leopold 1971: Die vokstümliche Verehrung des heiligen Johannes von Nepomuk. In: Matsche, Franz – Sporer, Eugen – Neumeister, Werner (Hgg.): *Johannes von Nepomuk*. Passavia, Passau. 98–107.
- Stroble, Julia 2022: „[...] la contessa d’Althann, ed il suo divino Correggio”. Francesco Algarotti and the Art Collection of Maria Anna Pignatelli Althann in Vienna. In: Lucchese, Enrico – Klemenči, Matej (ed.): *Patrons, Intermediaries: Venetian Artists in Vienna & Imperial Domains (1650–1750)*. Leonardo Libri, Firenze. 161–173.
- Szilárdfy Zoltán 2010: *Lelkiségtörténeti motivációk a két Althann művészeti hagyatékában*. Váci Székesegyházi Kincstár és Egyházmegyei Gyűjtemény, Vác.
- Tani, Maurizio 2005: *La rinascita culturale del ‘700 ungherese: Le arti figurative nella grande committenza ecclesiastica*. Gregorian U. P., Roma.
- Telesko, Werner 2022a: Darstellungen des Johannes von Nepumok in der süddeutschen und österreichischen Druckgrafik des 17. und 18. Jahrhunderts. In: Loining, Elisabeth – Zehetmayer, Roman (Hgg.): *Die Verehrung des hl. Johannes von Nepomuk in Österreich: Der Heiligenkult im Spannungsfeld von Frömmigkeitspraxis und Mediatisierung*. (Studien und Forschungen aus dem Niederösterreichischen Institut für Landeskunde.) NÖ. Institut für Landeskunde, St. Pölten. 275–305.
<https://doi.org/10.52035/noil.2022.stuf78>
- Telesko, Werner 2022b: Die Rolle des Hauses Habsburg und der katholischen Orden in der Verhehrung des Johannes von Nepomuk. In: Loining, Elisabeth – Zehetmayer,

- Roman (Hgg.): *Die Verehrung des hl. Johannes von Nepomuk in Österreich: Der Heiligenkult im Spannungsfeld von Frömmigkeitspraxis und Mediatisierung*. (Studien und Forschungen aus dem Niederösterreichischen Institut für Landeskunde). NÖ. Institut für Landeskunde, St. Pölten. 41–59. <https://doi.org/10.52035/noil.2022.stuf78>
- Telesko, Werner – Linsboth, Stefanie 2022: Einleitung – zu Struktur und Zielsetzung der Publikation. In: Loining, Elisabeth – Zehetmayer, Roman (Hgg.): *Die Verehrung des hl. Johannes von Nepomuk in Österreich: Der Heiligenkult im Spannungsfeld von Frömmigkeitspraxis und Mediatisierung*. (Studien und Forschungen aus dem Niederösterreichischen Institut für Landeskunde.) NÖ. Institut für Landeskunde, St. Pölten. 13–38. <https://doi.org/10.52035/noil.2022.stuf78>
- Tipton, Susan 2023: Johannes von Nepomuk als Schutzpatron des Hauses Baden-Baden. In: Hocker, Ramona – Telesko, Werner (Hgg.): *Johannes von Nepomuk: Kult – Künste – Kommunikation*. Hollitzer, Wien. 193–212. <https://doi.org/10.2307/jj.490849.13>
- Tóth Tamás 2019: *Althann Mihály Frigyes váci püspöki kinevezése*. In: Somorjai Ádám – Somorjai Gabi (szerk.): *Laborator Assiduus. A 70 éves Zombori István köszöntése*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest. 93–100.
- Tusor Péter 2004: *A barokk pápaság: 1600–1700*. Gondolat, Budapest.
- Větrovský, Maximilián 1729: *Historia de Vita Martyrio et Miraculis S. Joannis Nepomuceni*. Typis Caroli Joannis Hraba, Vetero – Pragae.
- Volk, Peter 1993: Nepomukstatuen-Bemerkungen zu den Darstellungsformen. In: Baumstark, Reinhold – von Herzogenberg, Johanna – Volk, Peter (Hgg.): *Johannes von Nepomuk 1393–1993*. Bayerisches Nationalmuseum, München. 27–35.